

Povezanost self-koncepta adolescenata i njihove procene o tome kako ih roditelji vide

---

U ovom radu istraživali smo povezanost self-koncepta adolescenata i njihove procene o tome kako ih roditelji opažaju. Uzorak je činilo 99 učenika prve godine gimnazije. Za određivanje pojma o sebi koristili smo skalu za procenu self-koncepta (Opačić 1995) koji je operacionalno definisan kroz deset faktora: emocionalnost–racionalnost, rigidnost, mizantropija, moralnost, lokus kontrole, globalno samopoštovanje, polna privlačnost, evaluacija od strane drugih, fizička sposobnost i intelektualna sposobnost. Procenu adolescenata o tome kako ih roditelji opažaju operacionalizovali smo skalom "procene o evaluaciji od strane roditelja", koja je modifikovana skala self-koncepta. Skala je izmenjena tako što je svaka od stavki preformulisana kako bi se odnosila na mišljenje ispitanika o tome kako njegovi roditelji misle da on vidi sebe. Na primer, umesto stavke "Ljudi me ponekad gaze jer sam isuviše dobar" u self-konceptu, u skali procene o evaluaciji od strane roditelja stoji "Moji roditelji misle da me ljudi ponekad gaze jer sam isuviše dobar". Dobijeni rezultati pokazuju da postoji povezanost self-koncepta adolescenta i njegove slike o tome kako ga roditelji percipiraju, osim u slučaju korelacije faktora emocionalnost-racionalnost na skali self-koncepta i na skali procene evaluacije od strane roditelja.

Uvod

Organizovana šema iskustva koje osoba ima o sebi naziva se samopoimanje, svest o sebi ili self-koncept (Opačić 1995). Havelka (1992) svest o sebi opisuje kao ukupnost opažanja, misli, osećanja, ocena

i predviđanja osobe o sebi kao iskustvenom objektu, kao učesniku u interakciji sa fizičkim i socijalnim okruženjem. Važan je način na koji se informacije o sebi, kao što su naše iskustvo, potencijali i efekti vlastitog ponašanja, strukturisu u celinu koja predstavlja self-koncept. Prema Rozenbergu i Kaplanu (Rozenberg i Kaplan 1982, prema Havelka 1992) postoji nekoliko osnovnih karakteristika samopoimanja. Prvo, svest o sebi se shvata kao subjektivna pojava. Drugo, predstavlja produkt interakcije sa drugima u datom socio-kulturnom kontekstu i omogućava osobi u razvoju da do saznanja o sebi dođe opažanjem i analizom reagovanja sredine na njeno ponašanje i efekte tog ponašanja. I konačno, svest o sebi utiče na mišljenja, osećanja i ponašanje osobe u odnosu na ostale iskustvene objekte.

Po Hajderovoj teoriji o opažanju (Hajder 1958, prema Havelka 1992) moguće je uočiti tri aspekta procesa samoopažanja. Prvi aspekt se ogleda u nastojanjima osobe da upozna i razume sebe kao aktera i kao ličnost, drugi aspekt predstavlja mogućnost i domet samokontrole osobe nad svojim manifestnim ponašanjem i izražavanjem sopstvenih osobina, a sve sa ciljem da druga osoba stekne o njoj onu sliku koju je ona sama odabrala ili izmislila. Treći aspekt tiče se pokušaja osobe da otkrije kakvu sliku je o njoj stvorila druga osoba. Informacija o postupanju druge osobe prema nama tj. na šta je ta osoba obratila pažnju i kakva je značenja našem ponašanju pripisala, ima istu vrednost kao i naše neposredno saznavanje sopstvenih svojstava, a u nekim okolnostima ima i znatno veću vrednost.

Izgrađivanje self-koncepta počinje još u najranijem detinjstvu i traje tokom čitavog života. U periodu najranijeg detinjstva jedini izvor informacija deteta o sebi predstavlja porodica, pa samim tim dete svoju sliku o sebi gradi na osnovu pripadanja porodici, odnosno članovima porodice. U tom periodu, dete sebe opisuje kao mamino, tatino, bakino i sl. Sa

---

Ana Vermezović, 1988, *Stevana Sindelića 16, Užice, učenica 4. razreda Užičke gimnazije*

Ivana Papulić, 1988, *Velikomoravska 15, Beograd, učenica 4. razreda Matematičke gimnazije u Beogradu*

odrastanjem, dolazi do sve većeg uticaja ocena osoba iz njegovog okruženja na viđenje sebe. Već u drugoj, trećoj godini može se zapaziti da deca u igri primenjuju na sebe ocene koje su čula od roditelja. U srednjem i kasnom detinjstvu, posle 5. godine, dete počinje da se definiše u terminima delatnosti i kompetentnosti (Keler 1978, prema Opačić 1995), opisi postaju duži i koherentniji, na primer popularan, pametan, duhovit i sl. Dete, međutim, još uvek ne može da sklopi celovitu sliku na osnovu postojećih informacija o sebi. Tek u periodu adolescencije, kada dolazi do kognitivnog razvoja deteta, koji se ogleda u mogućnosti izgradnje apstraktnih koncepata ili jednostavnih apstrakcija (Fišer 1980, prema Opačić 1995), dolazi do formiranja koncepta o sebi u skladu s zahtevima formalne logike. Međutim, adolescenti još uvek nemaju sposobnost integracije tih informacija u koherentnu i konzistentnu sliku svoje ličnosti, zbog čega stvorena slika o sebi može izgledati kontradiktorno, što izaziva zbunjenost i konfuziju. Takođe, dolazi do pojave da osoba razmišlja o tome kakva želi da bude, što se najviše ogleda u odnosu sa drugim ljudima, posebno vršnjacima (Havelka 1992). Rodžers (*Rogers*) i Horney (*Horney*) smatraju da bitan faktor koji utiče na razvoj self-koncepta predstavlja naše mišljenje o tome kako neku našu osobinu vrednuju drugi ljudi, posebno oni koje mi visoko kotiramo (Rogers 1954; Horney 1979; prema Opačić 1995). Te osobe predstavljaju za nas takozvano socijalno ogledalo, u kome se odražavaju efekti vlastitog ponašanja – u njemu osoba “vidi” svoje vrednosti i nedostatke. Međutim, nije svaka osoba s kojom dolazimo u interakciju naše socijalno ogledalo, jer osoba vrši selekciju ljudi čije mišljenje može da utiče na njegovo samopoimanje. Mid takve osobe naziva “generalizovani drugi” i zastupa mišljenje da osoba uči da vidi sebe onakvim kakvim ga vide “značajni drugi”, a tokom vremena ta saznanja postaju trajni sadržaj svesti o sebi (Opačić 1995). Tokom života, posebno u detinjstvu, “značajne druge” u najvećoj meri predstavlja porodica.

Kao primarna grupa, porodica utiče na ponašanje svojih članova više i ranije od ostalih grupa i formira shvatanja, stavove i norme. Kao složen sistem čije se funkcionisanje bazira na interpersonalnim relacijama njenih članova, porodica ima najznačajniju ulogu za formiranje self-koncepta deteta (Opačić 1995). Porodični odnosi, odnosno interakcija među njenim članovima zavise od ličnih karakteristika članova, ali

i od implicitnih i eksplicitnih normi koje propisuje socijalna zajednica. Detetov doživljaj roditeljskih postupaka prema njemu odražava se na to kako dete doživljava sebe, a to povratno utiče na kasniju interpretaciju roditeljskih postupaka (Opačić 1995). Shvatanje deteta kao aktivnog učesnika u interakciji, značajno utiče na ponašanje roditelja i samim tim na interakciju. Ponašanje dece u budućnosti zavisi od toga koje je ponašanje prethodno potkrepljivano, a koje inhibirano (bilo kod njih samih, bilo kod modela s kojima su se identifikovali). U prilog tome govori istraživanje Kupersmita i Kongera sprovedeno u Americi o tome kako adolescenti i njihovi roditelji dele iste vrednosti, ciljeve i verovanja (Fisher 1984). Na primer, roditelji i deca često imaju isto političko i religijsko opredeljenje, adolescenti biraju prijatelje iz istog staleža kojem pripadaju njihovi roditelji i po osobinama ličnosti podsećaju na svoje roditelje. U periodu adolescencije dolazi do promene vrste tog odnosa, jer se u to doba ostvaruje prelaz od potpune zavisnosti dece od roditelja u relativnu samostalnost dece. “Značajni drugi” sada postaju i vršnjaci, zbog čega se smanjuje uticaj porodice na samopoimanje adolescenta. Dalji razvoj self-koncepta u periodu adolescencije odvija se pod jakim uticajem vršnjačke grupe (Opačić 1995). Upravo taj pojačani uticaj vršnjačke grupe do kog dolazi u periodu od 9 do 14 godine, kada dolazi do transformacije u odnosima s vršnjacima, od zajedničkog učešća u aktivnostima do međusobnog podržavanja i provere vlastite vrednosti (Opačić 1995), koji dovodi do smanjena uticaja porodice, predstavlja temu ovog istraživanja. Naime, želele smo da proverimo da li kod petnaestogodišnjaka, dakle kod dece koja su prošla kroz period transformacije odnosa sa vršnjacima postoji i dalje povezanost između onoga kako mi vidimo sebe i toga kako smatramo da naši roditelji vide nas.

Cilj istraživanja bio je da utvrdimo da li postoji korelacija između self-koncepta adolescenata i njihovog mišljenja o tome kako ih roditelji vide.

Hipoteza. Postoji pozitivna korelacija između faktora self-koncepta i faktora svesti o evaluaciji od strane roditelja.

Materijal i metode

Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 99 učenika prvog razreda Užičke gimnazije.

Varijable. U istraživanju postoje dve numeričke varijable. Jedna je slika adolescenta o sebi, operacionalizovana kroz deset skorova na skali self-koncepta, a druga je svest adolescenta o tome kako ga roditelji vide, operacionalizovana kroz analognih deset skorova na skali procene o evaluaciji od strane roditelja.

Instrument. Za određivanje pojma o sebi koristili smo skalu za procenu self – koncepta (Opačić 1995) koji je operacionalno definisan kroz deset varijabli: emocionalnost – racionalnost, rigidnost, mizantropija, moralnost, lokus kontrole, globalno samopoštovanje, polna privlačnost, evaluacija od strane drugih, fizička sposobnost i intelektualna sposobnost. Da bismo izmerili mišljenje adolescenta o tome kako ih roditelji vide, koristili smo izmenjenu skalu self-koncepta (Opačić 1995), u daljem tekstu skala procene o evaluaciji od strane roditelja. Skala self-koncepta izmenjena je tako što je svaka od stavki preformulisana, tako da oslikava mišljenje ispitanika o tome kako ih roditelji opažaju. Na primer, umesto stavke “Ljudi me ponekad gaze jer sam isuviše dobar” u self-konceptu, u skali procene o evaluaciji od strane roditelja stoji “Moji roditelji misle da me ljudi ponekad gaze jer sam isuviše dobar”.

Postupak. Ispitanici su prvo popunjavali skalu self-koncepta, a nakon mesec dana popunjavali su i skalu procene o evaluaciji od strane roditelja. Pauza od mesec dana napravljena je sa namerom da se izbegne interferencija uzrokovana sličnošću te dve skale, koja se ogleda u slično formulisanim tvrdnjama. Obe skale se sastoje od 100 tvrdnji, a pored svake tvrdnje nalazi se skala od 1 do 5 (1 – ne slažem se, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – nisam siguran/na, 4 – uglavnom se slažem i 5 – slažem se u potpunosti). Zadatak ispitanika bio je da zaokruže jedan od brojeva na skali, u zavisnosti od toga koliko se data tvrdnja odnosi na njih.

Rezultati

Nacrt u ovom istraživanju je korelacioni i računat je koeficijent korelacije analognih faktora na skali self-koncepta Gorana Opačića i na skali procene o evaluaciji od strane roditelja. Rezultati su dati u tabeli 1.

Tabela 1. Koeficijenti korelacije između self-koncepta i procena evaluacije od strane roditelja

emocionalnost-racionalnost	$r = 0.135$; $p > 0.05$
rigidnost	$r = 0.506$; $p < 0.01$
mizantropija	$r = 0.333$; $p < 0.01$
moralnost	$r = 0.269$; $p < 0.01$
lokus kontrole	$r = 0.615$; $p < 0.01$
globalno samopoštovanje	$r = 0.583$; $p < 0.01$
polna privlačnost	$r = 0.500$; $p < 0.01$
evaluacija od strane drugih	$r = 0.377$; $p < 0.01$
fizička sposobnost	$r = 0.637$; $p < 0.01$
intelektualna sposobnost	$r = 0.475$; $p < 0.01$

Diskusija i zaključak

Rezultati dobijeni u ovom istraživanju pokazuju da postoji povezanost adolescentove slike o sebi i njegove slike o tome kako ga roditelji percipiraju. Dobijene korelacije nisu visoke, što pokazuje da postoje neke sličnosti, ali i razlike self-koncepta adolescenta i njegove procene mišljenja roditelja o njemu.

Rezultati nisu pokazali da postoji povezanost između faktora emocionalnost-racionalnost na skali self-koncepta i na skali procene evaluacije od strane roditelja. Moguće tumačenje za to je sam period u kome se nalazi adolescent, period koji podrazumeva burne emocionalne i kognitivne promene. Adolescent te transformacije teško podnosi i moguće je da ima osećaj da roditelji ne razumeju njegove emocionalne probleme.

Dobijene pozitivne korelacije između faktora globalnog samopoštovanja adolescenta, evaluacije od strane drugih, kao i faktora koji pokazuju kako adolescent doživljava svoju polnu privlačnost, fizičke i intelektualne sposobnosti sa analognim faktorima na skali procene evaluacije od strane roditelja idu u prilog mišljenju da kao što odnos sa drugim ljudima utiče na izgrađivanje slike o sebi, slika adolescenta o sebi povratno utiče na interpretaciju odnosa sa drugim ljudima i informacija koje mu oni saopšta-vaju. Prema tome, osoba koja ima nisko globalno samopoštovanje tuđe reakcije na sebe tumačiće u svetlu tog niskog globalnog samopoštovanja. Takođe, osoba koja za sebe smatra da je privlačna, svaku reakciju na svoj izgled posmatraće kao pozitivnu, i obrnuto. Isto važi i za fizičku i intelektualnu sposobnost: adolescent će smatrati da

ga drugi ljudi vide na isti način kako on sebe percipira. Na taj način se shvataju i reakcije roditelja.

Za ostale rezultate dobijene na faktorima rigidnost, mizantropija, moralnost i lokus kontrole, ne postoji teorijska osnova po kojoj bi ovi rezultati mogli da se interpretiraju. Ipak, u nekom budućem istraživanju mogla bi se bolje istražiti i ova pojava.

Literatura

Fisher L. 1984. *Human Development*. New York, Oxford: Freeman

Havelka N. 1992. *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Opačić G. 1995. *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja

Radonjić S., Rot N. 2006. *Psihologija za drugi razred gimnazije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Rot N. 2003. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Zvonarević M. 1976. *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga

---

Ana Vermezović and Ivana Papulić

Correlation Between Adolescent Self-concept and Their Estimate of How Parents See Them

This paper explores the connection between the self-concept of the adolescents and their estimate of how their parents perceive them. Havelka defines self-concept as the totality of experience, thoughts, feelings, perceptions, estimations and predictions about ourselves.

The experiment was conducted on the population of 99 students of the first year of high-school in Užice. A self-concept scale (Opačić 1995) was used to determine an individual's concept of self. This scale is defined by ten variables: emotionality-rationality, rigidity, misanthropy, morality, locus of control, global self-esteem, sexual attractiveness, evaluation by others, physical prowess and intellectual powers. The idea of how adolescents believe their parents perceive them is determined using the "estimated parents' evaluation scale", which is basically a slightly altered self-concept scale. The scale was altered in such a way that every item now represents an individual's estimate of how his parents believe he sees himself. Our hypothesis was that although the influence of parents reduces in the period of adolescence, it still has an impact on the development of self-concept

The results indicate that there is a connection between the self-concept of an adolescent and his estimate of how his parents perceive him, with the only exception being the correlation of factors emotionality-rationality on the self-concept scale and on the estimated parents' evaluation scale, where no connection could be found.

